

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—
Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel., X. Ἀνδρούτσος τακτ.
καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Ernst Hoffmann τακτ. καθηγ. τοῦ
Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—Erich Frank τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστη-
μίου τῆς Marburg—Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς
Ρώμης.—Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθη-
νῶν.—Κωνστ. Δογολέτης τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.—
August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—Χαρ. Τζωρτζό-
πουλος ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.—Franz Böhm διδάκτωρ
τῆς Φιλοσοφίας.—Παν Κανελλόπουλος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς.—Κωνστ.
Τσάτσος.—Ἰω. Θεοδωρακόπουλος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας.

Διευθυνόμενον

ὑπο

Ι. Ν. ΘΕΙΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
"ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ",
ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΛΩ 8
ΑΘΗΝΑΙ

Η

**ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΚΑΙ
ΩΣ ΜΑΘΗΜΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ**

ΥΠΟ

LEOPOLD VON WIESE

Ι.—Κοινωνιολογία είναι ἡ θεωρία περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκείνης σφαίρας φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. ἥτις ὑφίσταται παραπλεύρως πρὸς τὰς δύο ἄλλας σφαίρας τῆς ζωῆς, τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν, αἵτινες φαίνονται εἰς ἡμᾶς γνωστότεραι. Τὸ σύνολον τοῦ πραγματικοῦ κόσμου ζῶμεν ἐν ἡμῖν ὡς σύνδεσμον μετὰ τὸ σωματικῶν, τοῦ ἀτομικῶς ψυχικοῦ καὶ τοῦ *κοινωνικοῦ*. Αἱ δύο πρῶται σφαῖραι χαρακτηρίζονται συνήθως ὡς διακρινόμεναι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τοῦτο : ὅτι ἡ μία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν. Ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν ζῶμεν ἡμεῖς αὐτάς, ὑφίστανται καὶ αἱ τρεῖς ἀδιαιρέτως τὸν κόσμον τῆς ἐμπειρίας ἡμῶν δὲν δυνάμεθα νὰ διασπῶμεν εἰς τρία κειχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων τμήματα. Ἐν ἐκάστη μεμονωμένῃ ἐκφάνσει τῆς ζωῆς, ἐν ἐκάστῳ παθήματι τῆς ψυχῆς ἐμπεριέχεται ἕκαστον τῶν μελῶν τῆς ἀνωτέρω ὀρισθείσης τριάδος. Ὁ νοῦς ὁμως, ὅστις δημιουργεῖ τὸ *ἀντικείμενον τῆς γνώσεως* αὐτοῦ, διασπᾷ τὸν σύνδεσμον αὐτὸν τοῦ *ἀντικειμένου τοῦ ψυχικοῦ παθήματος*.

Ἡ διάκρισις τοῦ σωματικῶς τοπικοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς σφαίρας τοῦ ψυχικοῦ εἶναι παμπάλαια. Ἡ διάκρισις τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς κατήντησε νὰ εἶναι εἰς τὴν σκέψιν πάντων ὑπὲρ τὸ δέον πρόχειρος. Ἡ μεταφυσικὴ προσπαθεῖ, ἐφ' ὅσον εἶναι μονιστικὴ, νὰ ὑπαγάγῃ τὴν μίαν σφαῖραν ὑπὸ τὴν ἄλλην. Διὰ τὴν ὑλιστικὴν μεταφυσικὴν ἀνάγονται τὰ ψυχικὰ φαινόμενα κατὰ βάθος εἰς σωματικά.

Ὁ παμψυχισμὸς ἐξ ἄλλου καταλήγει εἰς τὴν ἀποψιν, ὅτι ἡ νεκρὰ ὕλη κυριαρχεῖται πλήρως ὑπὸ αὐτῶν δυνάμεων. Ὁ μὴ παραδιδόμενος εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἄκρου μονισμοῦ νομίζει, ὅτι πιστοποιεῖ παραλληλὸν τινα κλίμακα φαινομένων μεταξὺ τῶν δύο σφαιρῶν ἢ τοῦλάχιστον διαφόρους μεταβάσεις ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην καὶ πολυαρίθμους μεταβαλλομένας σχέσεις μεταξὺ τούτων. Ἐὰν παρατηρήσωμεν τὸν κόσμον τῶν φαινομένων, χωρὶς νὰ ἐρμηνεύσωμεν τούτον μεταφυσικῶς, θὰ διαπιστώσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν ὑπαρξίν διδυμότητος σώματος καὶ ψυχῆς.

Ἡ κοινωνιολογία ὅμως πραγματεύεται περὶ τῆς τρίτης σφαίρας, τῆς *κοινωνικῆς*. Ἡ προκοινωνιολογικὴ γνῶσις ἔβλεπε μόνον τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν· ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου ἀπετελεῖτο δι' αὐτὴν μόνον ἐκ τῶν δύο τούτων τμημάτων. Τὸ ὅτι τὰ τμήματα, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ κόσμος, ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι τρία καὶ οὐχὶ δύο, τὸ ὅτι τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι τὸ κοινωνικόν, τοῦτο ἢ ἠγνοήθη πλήρως ἢ ἐπιστοποιήθη κατὰ τὰ ἴσα ἀσαφῆ. Τὸ σωματικὸν εὑρισκέτις εὐκόλως ἐν τῷ χώρῳ. Ὁ θέλων νὰ ἐντοπίσῃ τὸ ψυχικόν, κατέφευγε κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν μεμονωμένον ἀτομικὸν ἄνθρωπον· πᾶν τὸ ψυχικόν εἶναι ἀτομικῶς ψυχικόν.

Ἦδη ὅμως δεῖν νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ὑφίσταται καὶ ἡ τρίτη ἐκείνη σφαῖρα, ἣτις ἀπαρτίζεται ἐκ συμβεβηκότων γιγνομένων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, συμβεβηκότων, ἅτινα ὀδηγοῦσι πρὸς τὴν σύναψιν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους καὶ ἅτινα τέλος, συμπλεκόμεναι ἔτι περισσότερον, δημιουργοῦσι μορφολογικοὺς σχηματισμοὺς σχέσεων.

Ἐὰν δὲν παραδεχθῶμεν ὡς ὑφισταμένην τὴν ἐννοιολογικῶς αὐτοτελεῖ σφαῖραν τοῦ κοινωνικοῦ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς τὰ ἐρωτήματα περὶ τοῦ τί εἶναι κράτος, ἐκκλησία, τέχνη, ἐπιστήμη, σύλλογος κλπ. Τὰ φαινόμενα ταῦτα οὔτε ἐν τῷ τόπῳ, οὔτε ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀτομικῶς ψυχικοῦ εὑρηγνται ἀπλῶς. Ἡ ἐννοιολογικὴ ἀναγωγὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰς σφαῖραν ἀνεξάρτητον εἶναι ἀναπότρεπτος, διότι τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τοῦ κόσμου, ὅπερ ζῶμεν ὡς κοινωνικόν, οὔτε ὡς ἀπλῶς ψυχικόν, οὔτε ὡς ἀπλῶς φυσικόν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ.

Ἐπάρχουν βεβαίως καὶ οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι τὸ κοινωνικόν εἶναι κατὰ καθαρόν ψυχικόν. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τοῦτο, θὰ γεννηθῇ ἀμέσως ἡ ἀνάγκη, ὅπως διακρίνωμεν τὸ κοινωνικόν σαφῶς ἀπὸ τῶν

συμβεβηκότων τοῦ ἀτομικοῦ ἡμῶν συνειδότος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ τοῦτο ὡς *ιδιαιτέρα* εἰς στάσις τοῦ ψυχικοῦ. Διότι τὰ κοινωνικά συμβεβηκότα ἐκδηλοῦνται οὐχὶ ἐν τῷ μεμονωμένῳ ἀτόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ διαφόρων ἀτόμων. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι συνίστανται οὐχὶ εἰς γεγονότα, ἀτινα ἐκτυλίσσονται ἐν τῇ μεμονωμένῃ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς συμβεβηκότα ἐκδηλούμενα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, συμβεβηκότα, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὁποῖα δέον νὰ θεωρήσωμεν τὸν μεμονωμένον ἄνθρωπον ὡς σωματικὴν καὶ ψυχικὴν μονάδα. Καὶ ὅμως φρονοῦμεν, ὅτι ὀδηγοῦμεθα πρὸς σαφέστερα συμπεράσματα, ἐὰν δὲν θεωρήσωμεν τὸ κοινωνικὸν ὡς ἀπλοῦν σύμπλεγμα καθαρῶς ψυχικῶν συμβεβηκότων. Αἱ διαδρομαὶ τοῦ συνειδότος οὔτε εἰσδύουν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ σωματικοῦ, οὔτε ἀποτελοῦν ἀμέσως ὡς τοιαῦται δυνάμεις κοινωνικάς. Αἱ κοινωνικαὶ δυνάμεις εἶναι δράσεις. Τὰς δράσεις ὅμως χαρακτηρίζει τοῦτο ὅτι ἐκδηλοῦνται δι' ὀρισμένων γεγονότων, ἀτινα εἶναι δυνατὸν νὰ πιστοποιηθῶν διὰ τῶν αἰσθήσεων. Τὸ κοινωνικόν, ἂν καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ αἰσθητικῶς συλληπτόν, δὲν περιέρχεται εἰς τὴν ἐμπειρίαν ἡμῶν εἰ μὴ κατ' ἀνάγκην μέσῳ τῶν αἰσθήσεων. Σύνδεσμόν τινα δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ συλλάβωμεν διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ὑπάρχουν ὅμως συμβεβηκότα, ὡς ἡ χειραψία, δι' ὧν προσδίδομεν εἰς αὐτὸν συμβολικὴν σημασίαν καὶ καθιστῶμεν ταύτοχρόνως αἰσθητικῶς συλληπτόν. Οὐδέποτε ὅμως μετατρέπεται τὸ κοινωνικὸν ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ ὡς αἰσθητικὸν φαινόμενον. Αἱ κοινωνικαὶ διαδικασίαι δημιουργοῦν σχέσεις. Αὗται ἀποτελοῦν ὄν τι ἐστερημένον σώματος. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ κοινωνικοὶ σχηματισμοί, ὡς τὸ ζεῦγος, ἢ τὸ πλῆθος, δὲν ἀπαρτίζονται ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες «σχηματίζουν» κατ' ἐπίφασιν τὸ ζεῦγος ἢ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἀποτελοῦν συνδυασμοὺς σχέσεων, αἵτινες συνάπτονται μεταξὺ αὐτῶν.

Ἡ ὀρθὴ κατανόησις τῆς τρίτης αὐτῆς σφαίρας τῆς ζωῆς ἢ τοῦ κόσμου, ἣτις οὔτε εἰς τὸ ψυχικόν οὔτε εἰς τὸ σωματικόν εἶναι δυνατὸν πλήρως νὰ ἀναχθῇ, ἀποτελεῖ ἔργον δυσχερὲς καὶ πλούσιον εἰς ἀποτελέσματα. Ἐκ τῶν κοινωνικῶν συνδέσμων, περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα, ἐκπορεύονται ἐπιδράσεις αὐτοτελοῦς χαρακτῆρος. Ἀποδιδομένων τῶν ἐπιδράσεων τούτων εἴτε εἰς τὴν σωματικὴν, εἴτε εἰς τὴν ἀτομικῶς ψυχικὴν σφαῖραν, γεννῶνται σοβαρὰ καὶ ἐπικίνδυνα σφάλματα.

Εἰς τὸ ἀφελῶς παρατηροῦν βλέμμα εἶναι κατ' ἀρχὰς δύσκολον

νὰ ἀποκαλυφθῆ ἡ σχέσις τοῦ κοινωνικοῦ πρὸς τὸ ψυχικόν. Μεταξὺ τούτων ὑφίστανται διαφορότροποι ἀλληλεπιδράσεις. Πολλάκις ἐτέθη τὸ ἐρώτημα, ποῖον εἶναι πρότερον τοῦ ἄλλου, τὸ ψυχικὸν ἢ τὸ κοινωνικόν. Τί ἄρα γε εἶναι πρότερον τοῦ ἄλλου· τὰ συμβεβηκότα τοῦ συνειδότος ἐν τῇ μεμονωμένῃ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὰ συμπλέγματα τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους; Ἐτέθη π.χ. τὸ ἐρώτημα, εἰς ἣν συνάρτισιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, ἦν ὀνομάζομεν κοινωνίαν, βασιίζεται ἐπὶ μιμήσεως, καὶ οἱ καταφατικῶς ἀπαντήσαντες εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἰσχυρίσθησαν, ὅτι παρὰ τῷ μικρῷ παιδίῳ ἤδη ὑφίσταται ἐνεργὸς ἀπομίμησις καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς προέρχεται ἡ συμφωνία τῆς συμπεριφορᾶς μεταξὺ ἀνθρώπων εὐρισκομένων τοπικῶς πλησίον ἀλλήλων. Ἡ συμφωνία αὕτη ὀδηγεῖ, κατ' αὐτούς, εἰς συνεργασίαν καὶ ἡ συνεργασία εἰς κοινωνικά δεσμά.

Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίζονται ἀντιστρόφως, ὅτι τὸ παιδίον ἀνήκει ἐκ γενετῆς εἰς ὠρισμένην οἰκογένειαν, εἰς ὠρισμένην τάξιν καὶ ὠρισμένον λαὸν καὶ ὅτι αἰσθάνεται καθ' ὠρισμένον τινὰ τρόπον καὶ μιμεῖται ὅ,τι ὑφίσταται ἐν τῷ κοινωνικῷ αὐτοῦ κύκλῳ, διότι ἀκριβῶς ζῆ ἐν αὐτῷ· τὸ τέκνον τοῦ στραωτικοῦ ἀναπτύσσεται ὡς ἐκ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὸν κοινωνικὸν του κύκλον ζωῆς κατὰ τρόπον διαφοροῦν ἐκεῖνου, καθ' ὃν ἀναπτύσσεται τὸ τέκνον τοῦ ἐμπόρου κλπ.

Ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τῆς ἕριδος μεταξὺ ψυχολογισμοῦ καὶ κοινωνιολογισμοῦ ἢ - εἰάν θέλετε νὰ ὀνομάσωμεν ὀνόματα—ἐνώπιον τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ Tarde καὶ Durkheim. Ὁ πρῶτος ἐθεώρει τὸ ψυχικὸν ὡς τὸ πρότερον· ὁ Durkheim ἀντιθέτως ἰσχυρίζετο, ὅτι ἡ ψυχὴ λαμβάνει τὸ περιεχόμενόν της ἐκ τῆς κοινωνίας. Ἡμεῖς ἀπαντῶμεν· ἀμφότεροι ἔχουν συγχρόνως δίκαιον καὶ ἀδικον. Τὸ ἐν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ ἕτερον.

Ὅ,τι ἔχει σημασίαν εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ κοινωνικοῦ. Τοῦτο δυσχεραίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐλλαττωμάτων τῆς γλώσσης. Αἱ ἐκφράσεις ἡμῶν πηγάζουν σχεδὸν ἅπασαι ἐκ τῶν δύο ἄλλων σφαιρῶν ὑπάρξεως. Εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ χαρακτηρίζωμεν ὁμαδικὰ φαινόμενα ὡς εἰάν ἦσαν ἀτομικά ἢ φαινόμενα τοῦ χώρου. Ἐάν θέλωμεν νὰ προσδώσωμεν παραστατικότητα εἰς κοινωνικοὺς συνδέσμους, δὲν δυνάμεθα σχεδὸν νὰ πράξωμεν τοῦτο εἰ μὴ μόνον διὰ τῶν κατηγοριῶν, ἀλλ' ἐμπερικλείουν αἱ παραστάσεις τοῦ χώρου·

ἔαν θέλωμεν νὰ γνωρίσωμεν τὰς συναισθηματικὰς καὶ διανοητικὰς δυνάμεις αἷτινες δρῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εἶναι δύσκολον νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ ὁμαδικῶς ψυχικοῦ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ διακριθῇ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀτομικῶς ψυχικοῦ.

Θὰ ἀπειτέλει βεβαίως πλάνην βαρυτάτην, ἔαν ἠθέλωμεν προεκτείνει τὸν κοινωνιολογισμόν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἀρνηθῶμεν χάριν τοῦ κοινωνικοῦ πλήρως τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀτομικοῦ. Τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Comte, ὅτι ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ καθαρὰν ἀφάρισιν, δὲν θὰ ἔπρεπε πλέον νὰ υἱοθετῇ ὁ νεώτερος κοινωνιολόγος. Ἡ συστηματικὴ κοινωνιολογία εἶναι δυνατόν νὰ θεμελιωθῇ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀπλῆς φράσεως, ὅτι ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ συγκεκριμένον, αἰσθητῶς συλληπτὸν φαινόμενον· καὶ ὅτι, ὁρμώμενός τις ἐξ αὐτοῦ, εἰσδύει εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἢ καὶ μηδὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων συλληπτὰς σφαίρας τοῦ ἀφηρημένως κοινωνικοῦ.

Ἐνάλογος πρὸς τὴν ἔριδα, ἣτις ἀνεπτύχθη μετοξὺ ψυχολογισμοῦ καὶ κοινωνιολογισμοῦ κατὰ τὸ στάδιον τῆς προπαρασκευῆς τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἡ προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ μεμονωμένου ἀνθρώπου καὶ κοινωνίας ἔρις περὶ τοῦ τί εἶναι πρότερον τοῦ ἄλλου· τὸ ὅλον ἢ τὸ μέρος, ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος ἢ ἡ κοινωνία. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀνεγνωρίσθη σήμερον —τοῦλάχιστον ὑπ' ἐκείνων, οἷτινες εἶναι ἀπηλλαγμένοι δογματισμοῦ—, ὅτι ἡ ἔρις αὕτη εἶναι περιττὴ καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματευθῇ τις περὶ τοῦ ἐνὸς χωρὶς νὰ θίξῃ συγχρόνως καὶ τὸ ἕτερον. Καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκέρδισε σήμερον ἡ κοινωνιολογία σταθερότητα καὶ σαφήνειαν μεγαλυτέραν· ἔπαυσε πλέον αὕτη νὰ μένῃ προσκεκολλημένη εἰς ἀναχαιτιζούσας τὴν πρόοδον τῆς γνώσεως ἀντιθέσεις.

Τὸ κύριον εἶναι—καὶ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν—νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι τὸ κοινωνικὸν ἀποτελεῖ ἰδίαν σφαίραν τῆς ζωῆς, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται ἰδιαίτεραι δυνάμεις. Ἡ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξάσκησις τοῦ βλέμματος καὶ ἡ ἀποκρυστάλλωσις τῆς νέας ταύτης ὀπτικῆς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ὁρμᾶται τις ἐξ αὐτῆς κατὰ τὴν πραγματέυσιν πάσης φύσεως κοινωνιολογικῶν προβλημάτων, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον καὶ πρῶτον ἔργον τῆς κοινωνιολογίας.

ὡς ἐπιστήμης καὶ ὡς πεδίου ἐρεύνης. Ὅπως ὑπάρχει ἰδιαιτέρα εἰκὼν τοῦ κόσμου διὰ τὸν χημικόν, τὸν βιολόγον καὶ τὸν νομικόν, οὕτω δέον νὰ ἀποκαλυφθῇ κοινωνιολογικὴ τις εἰκὼν τοῦ κόσμου εἰς τὰ ὅμματα ἐκείνου, ὅστις θέλει νὰ ἐργασθῇ εἰς οἶονδήποτε τῶν εἰδικῶν κλάδων ἐρεύνης τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Δὲν πρόκειται—οὐδ' εἶναι δυνατόν τοῦτο—νὰ μετατραπῇ ἡ ἰδιόρρυθμος ὀπτική τοῦ φιλοσόφου, τοῦ ἱστορικοῦ ἢ τοῦ νομικοῦ εἰς κοινωνιολογικὴν ὀπτικήν. Πρόκειται ἀπλῶς παραπλεύρως εἰς τοὺς ἄλλους τρόπους ἐρεύνης νὰ τοποθετηθῇ καὶ ὁ κοινωνιολογικός, συμπληρουμένων οὕτω καὶ ἐκείνων.

Ἀντικείμενον ἐρεύνης τῆς κοινωνιολογίας δὲν εἶναι τὸ περιεχόμενον ἐκείνου, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὸ σύνολον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου· τὰ πραγματικὰ ἀποτελέσματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὰ λεγόμενα ἀντικειμενικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν συλλαμβάνονται ἐν τῇ ὁλότητί των κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διασαφίζονται βεβαίως χαρακτηριστικὰ τινὰ τῆς φύσεώς των, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἔργον τῆς κοινωνιολογίας· αὕτη ἀποβλέπει οὐχὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ περιεχομένου τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ἀλλ' εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεως, δηλαδὴ πραγματεύεται οὐχὶ περὶ τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ περὶ τῶν παραγωγῶν. Ἀντικείμενον ταύτης εἶναι οὐχὶ ἀκριβῶς ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ ζωὴ. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκτᾷ ἡ κοινωνιολογία ἴδιον ἀντικείμενον. Συγχρόνως δὲ παραδίδει αὕτη διὰ τῶν πόρισμάτων τῆς ἐρεύνης της εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω καὶ εἰς ἄλλας ἀκόμη ἐπιστήμας σοβαρὸν ὑλικὸν καὶ σπουδαῖα βοήθημα τῆς σκέψεως—καὶ δὴ κυρίως ὅταν περιφράσῃ τὸν κύκλον τῆς ἐρεύνης της ὡς ἀνεξαρτήτου περιοχῆς.

Πᾶσα ἐπιστήμη φθάνει εἰς σημεῖον τι ὠρισμένον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ παύσῃ θέτουσα ἐρωτήματα καὶ νὰ ἐμπιστεύηται τὴν συνέχισιν τῆς προβληματικῆς εἰς ἄλλους κλάδους ἐπιστήμης.

Ὁ κοινωνιολόγος γνωρίζει, ὅτι πολλὰ ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ὑφίστανται ἐν τῷ κόσμῳ, δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους· τὰ πάντα ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἐξηγηθῶσι. Πλεῖστα ὅσα ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ὁ προκοινωνιολογικός τρόπος τοῦ διανοεῖσθαι ἐθεώρει ὡς διαρκεῖς ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ὡς γνωρίσματα ἰδι-

άζοντα εἰς αὐτόν, ἐμφανίζονται ἤδη ὡς ἀπόρροιαὶ κοινωνικῶν διαδικασιῶν, αἵτινες συνάπτονται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐστηραῖς ἀναλύσεως ἐξαγῶν ἡ κοινωνιολογία τὴν στάσιν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν σχέσεων τοῦ Ἐγὼ πρὸς τὸ Μὴ-Ἐγὼ. Ὅ,τι ἐφαίετο προηγουμένως ἀμετάβλητον καὶ σταθερόν, καθίσταται ἤδη ῥευστόν, ἐξηρημασμένον ἀπὸ τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, προσδιορισμένου ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ παρελθόντος. Τὸ Ἐγὼ τοποθετεῖται πλέον ἐν τῷ κόσμῳ καὶ περιλούεται ὑπὸ διαρκῶς ἐκχειλιζουσῶν δυνάμεων. Ὁμοιάζει πρὸς φλοιόν, πρὸς ῥεῦμα ὕδατος καὶ ἀποτελεῖ μορφὴν, οὐχὶ περιεχόμενον. Αἱ σχέσεις τοῦ πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς κοινωνικοὺς σχηματισμοὺς καὶ θεσμοὺς προσδιορίζουν τοῦτο ἐν μεγάλῳ βαθμῷ. Ἐξ αὐτοῦ πηγάζει μεγάλη σχετικότης τόσον τοῦ ἀνθρώπου ὅσον καὶ τῆς κοινωνίας.

Μέχρι τίνος σημείου ἐξικνεῖται ἡ σχετικότης αὕτη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα. Ἄρκει ἐνταῦθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοιοῦτον σύστημα ἀμοιβαιοτήτων ἔχει κατ' ἀνάγκην τὸ κέντρον του καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀρχιμήδειον σημεῖον, εἰς ὃ κατατίθεται ὁ μοχλὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς τὸ τοιοῦτον κέντρον τὸν δρῶντα ἔμψυχον ἄνθρωπον. Πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην δὲν ἀντιφάσκει τὸ ὅτι ζητοῦμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν περίφημον ἀπαίτησιν τοῦ Durkheim, ἣτις εὑρηται ἐκδηλωμένη ἐν τῇ ἀκολουθῷ φράσει : « Un fait social ne peut être expliqué que par un autre fait social » (« Γεγονὸς κοινωνικὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ εἰ μὴ δι' ἄλλου κοινωνικοῦ γεγονότος »).

II. Διὰ τῶν ἀνωτέρω ὠρίσθησαν τὰ γνωσεολογικὰ ὁρητήρια ἐκείνης τῆς νεωτέρας κατευθύνσεως ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ, ἣτις χαρακτηρίζεται ὡς *θεωρία περὶ τῶν σχέσεων* ἢ ἀκριβέστερον ὡς «*θεωρία περὶ τῶν σχέσεων καὶ τῶν σχηματισμῶν τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων*». Αὕτη λοιπὸν δὲν ἐμφανίζεται ὡς κοινωνικὴ φιλοσοφία καὶ δὲν φιλοδοξεῖ νὰ προῖδῃ προφητικῶς τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος. Σκοπὸς της εἶναι ἀπλῶς νὰ παρατηρήσῃ, ἀναλύσῃ καὶ συστηματοποιήσῃ τὰς πράγματι ὑφισταμένας σχέσεις μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ομάδων. Αὕτη ὀφείλει νὰ γενικοποιήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένης μεθόδου τὸ πλούσιον ὕλικόν ἐμπειρίας, ὅπερ παρέχουν εἰς αὐτὴν ἡ ἀμεσος παρατήρησις τῆς ζωῆς, ἡ ἱστορία

καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀπομένη πρὸς ἔρευναν ἐκ παντὸς συμβεβηκότες, οὔτινος μετέσχον πλείονες τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου, ἐκεῖνο μόνον, ὅπερ δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ὡς σχέσιν ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συμβαῖνον.

Ἡ θεωρία περὶ τῶν σχέσεων εἶναι κατὰ ταῦτα ἐπιστήμη ἐμπειρικῶς ρεαλιστική. Ὅ,τι ζητεῖ αὕτη, εἶναι ἀπλῶς τοῦτο· νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πρακτικὴν ζωὴν κανονικὴν τινα γνῶσιν τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον, συμπληροῦσα οὕτω κυρίως τὴν βιολογίαν, τὴν ἀνθρωπολογία καὶ τὴν ψυχολογίαν. Αὗται διδάσκουν εἰς ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνο, ὅπερ ἀφορᾷ ἢ τὸν τύπον τοῦ ἀνθρώπου ὡς φυσικὸν ὃν ἐν γένει ἢ τὸν συγκεκριμένον μεμονωμένον ἄνθρωπον. Ἡ ἐπὶ τῆς θεωρίας περὶ τῶν σχέσεων βασιζομένη κοινωνιολογία βοηθεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ νοήσωμεν τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐπιδορᾷ ἐπὶ ἄλλους καὶ ἐπηρεάζεται ὑπ' ἄλλων ἀνθρώπων.

Πρὸς τὸν γενικὸν τοῦτον καθορισμὸν τῆς ἐρεῦνης ἀνταποκρίνεται τὸ ὅτι ὀφείλει ἡ θεωρία περὶ τῶν σχέσεων νὰ διαμορφώσῃ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ ἀνάλογόν τινα αὐτοτελῆ μέθοδον παρατηρήσεως τῆς σφαίρας τοῦ κοινωνικοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη πρόπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναλύῃ τὰς κοινωνικὰς διαδικασίας, δηλαδὴ τὰς δράσεις, αἵτινες ἐκτυλίσσονται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τῇ βάσει ἐνιαίου σχήματος. Τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ τὸ αὐτὸ σχῆμα δεόν αὕτη μετὰ ταῦτα νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν, οἵτινες παράγονται ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως κοινωνικῶν γεγονότων. Κατὰ τρόπον ἐνιαῖον δεόν νὰ ἐρευνηθοῦν πάντα τὰ συμβεβηκότα, ἀπὸ τῶν πρώτων συμφωνιῶν μεταξὺ δύο ἀνθρώπων μέχρι τῶν μᾶλλον πολυπλόκων ὁμαδικῶν σχηματισμῶν, δηλαδὴ μέχρι αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Τίνας τύπους, κατηγορίας καὶ ἐννοίας χρησιμοποιοεῖ ἡ θεωρία περὶ τῶν σχέσεων ὡς μέσα ἐρεῦνης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα λεπτομερέστερον.

Παραπέμπομεν εἰς τὴν «Allgemeine Soziologie» «Γενικὴ κοινωνιολογία») ἡμῶν (δύο τόμοι, München und Leipzig 1925 καὶ 1929). Ἰδίᾳ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου τόμου ἀναπτύσσεται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος μέθοδος).

Ὅσα εἵπομεν ἀνωτέρω ἀφοροῦν τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν,

δηλαδή τὴν μελέτην τῆς συμβιώσεως καὶ συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πεδίων δράσεώς των. Παραπλευρῶς πρὸς τὴν γενικὴν ταύτην κοινωνιολογίαν ὑφίστανται οἱ εἰδικοὶ κλάδοι ταύτης, δι' ὧν ἐπιδιώκονται οἱ αὐτοὶ ἐπιστημονικοὶ σκοποὶ ἐπὶ τῶν κατ' ἰδίαν περιοχῶν ἀνθρωπίνης δράσεως, π. χ. ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς οἰκονομίας (κοινωνιολογία τῆς οἰκονομίας), τῆς τέχνης (κοινωνιολογία τῆς τέχνης), τῆς θρησκείας (κοινωνιολογία τῆς θρησκείας) κλπ. Ἐν ταῖς περιπτώσεσιν ὅμως ταύταις πρόκειται οὐχὶ περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς ἰσχυροῦσης διὰ τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν μεθόδου, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐπὶ εἰδικωτέρων πεδίων.

Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ρεαλιστικὴ τις ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν διαδικασιῶν δύναται νὰ συμβάλῃ μεγάλως εἰς τὸ νὰ δώσῃ πολύτιμα ὀρμητήρια ἐρεῦνης καὶ εἰς τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, αἵτινες διδάσκουσι τὸ «δέον», ἰδίᾳ εἰς τὴν ἠθικὴν, τὴν παιδαγωγικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν. Αὗται ζητοῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν συμβίωσιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· πάσης ὅμως προσπαθείας ἐπηρεασμοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ προηγήται ἀπροκατάληπτός τις γνῶσις αὐτῆς ταύτης τῆς συμβιώσεως.

Τέλος δέον νῆ συμειωθῆ, ὅτι ἡ θεωρία περὶ τῶν σχέσεων δὲν μένει προσκεκολλημένη εἰς ἀφαιρέσεις, ἀλλὰ ζητεῖ ἐν ἑκάστη ἰδιαιτέρα παρατηρήσει καὶ ἐν ἑκάστη τῶν πολυαρίθμων ἐπαγωγῶν (Induktionen), πρὸς ἃς κατ' ἀνάγκην ὠθεῖται, νὰ ἐκμεταλλεύεται πάντοτε τὴν πείραν τῆς ζωῆς. Διότι ἑκάστη ἰδιαιτέρα κοινωνικὴ διαδικασία ἐξηγεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς τῶν θεμελιωδῶν αὐτῆς κανόνων ὡς προῖόν ὠρισμένης συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ὠρισμένης πλοκῆς τῶν περιστάσεων. Συμπεριφορὰ ὅμως τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλοκὴ τῶν περιστάσεων ἀποτελοῦν γεγονότα, ἅτινα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθοῦν εἰ μὴ ἐκ τῆς ἀμέσου πληθύος τῆς συγκεκριμένης ζωῆς.

III. — Ὁ ἐρευνητικὸς σκοπὸς τῆς κοινωνιολογίας, ἥτις βασιζέται ἐπὶ τῆς περὶ σχέσεων θεωρίας, δέον νὰ συμπίπτῃ πρὸς τὴν ἀποστολὴν ταύτης ὡς πανεπιστημιακοῦ μαθήματος. Πᾶσα διδασκαλία ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ἔχει ὡς σκοπὸν, ὅπως ἀσκήσῃ τὸ βλέμμα τοῦ σπουδαστοῦ διὰ τὴν παρατήρησιν τῆς σφαίρας τοῦ κοινωνικοῦ, «Οἱ σπουδασταὶ δέον νὰ μάθωσιν, ὅπως παρατηρῶσι τὴν σχέσιν τοῦ

ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκοῦσιν αἱ ὀμάδες ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἀντιστρόφως οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὰς ὀμάδας. Πρὸς τὴν μετάδοσιν ταύτην τῆς κοινωνικῆς ὀπτικῆς συνδέεται καὶ εἰδικὸς ἐπιστημονικὸς σκοπός, ὅπως ἐπιτυγχάνηται ἡ γενίκευσις τῶν πρακτικῶν παρατηρήσεων δι' ὀρθῶν ἀφαιρέσεων. Ἡ ἐκμάθησις τῆς ἀφηρημένης σκέψεως πρέπει λοιπὸν νὰ βαίνη παραλλήλως πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς συνηθείας, ὅπως παρατηρῇ ὀρθῶς ὁ σπουδάζων τὸ περιβάλλον καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἄτομον. Οὕτω πιστοποιεῖται καὶ πάλιν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ χορηγουμένη ὑπὸ τῆς κοινωνιολογίας παιδεία ἀποτελεῖ συγχρόνως προπαίδειαν διὰ πᾶσαν προῦξιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ζωῆς καὶ διὰ τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, αἵτινες ἔχουν ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης τὸν ἄνθρωπον. Συνιστᾶται ἀπολύτως, ὅπως πάντες οἱ σπουδάζοντες ἐπιστήμας ἱστορικὰς (Kulturwissenschaften) οὐχὶ ἀπλῶς μανθάνωσι τὰ πορίσματα τῆς κοινωνιολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀσκῶνται εἰς τὸν κοινωνιολογικὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι, ἰδίᾳ ἐὰν θέλωσι νὰ δράσωσιν ἀργότερον ἐπαγγελματικῶς ὡς νομικοί, ὡς ρυθμισταὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς κλπ.

Ἐκ τῆς διδακτικῆς πρακτικῆς τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος ἄς μνημονευθῇ ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς: ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιχειρεῖ οὗτος ἀνάπᾳν θέρος ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον ἐβδομάδα μετὰ τοῦ φροντιστηρίου του ταξείδιον σπουδῶν, ὅπερ δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπίτκειψιν τεχνικῶν ἢ καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἀλλ' ὀδηγεῖ τοὺς μετέχοντας τούτου εἰς παροδικὴν κοινότητα ζωῆς μετ' ἀνθρώπων, ὧν τὴν συμβίωσιν ἐν τῷ χωρίῳ, τῇ μικροπόλει ἢ ἐν ἰδιαζόντως ἐσχηματισμένοις συνοικισμοῖς δέον οὕτοι νὰ μελετῶσι.

IV.—Ἡ ποράδοσις τῆς κοινωνιολογίας θὰ ἔπρεπε κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἀποτελῇ τὴν προῦπόθεσιν διὰ τὴν μελέτην τῶν ἄλλων εἰδικῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ σύνολον ὅμως τῶν κοινωνικῶν τούτων ἐπιστημῶν, αἵτινες δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περιβάλλουσαι τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν, ἀποτελεῖ σήμερον σύμπλεγμα τόσον πλουσίως ἐξειλιγμένον, ὥστε συνιστᾶται, ὅπως ἀναχθῇ ἡ μελέτη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει εἰς αὐτελῆ σκοπὸν ἰδιαιτέρας πανεπιστημιακῆς σχολῆς. Δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἐνταῦθα δυνατόν, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πανεπιστημίων καὶ δείξωμεν, ὅτι ἡ παραδεδομένη διαίρεσις εἰς τέσσαρας σχολάς, εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν

νομικήν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, δὲν ἐπαρκεῖ καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον πρὸς τὴν νεωτέραν ἐξέλιξιν τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης.

Στενώτερός τις βαθμὸς συγγενείας συνδέει βεβαίως τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας πρὸς τὴν νομικήν. Σήμερον εἶναι εἰς πολλὰ ἀκόμη πανεπιστήμια συνήθεια, ὅπως θεωροῦται αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι (καὶ ἐξ αὐτῶν κυρίως ἡ ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς πράξεως κατεληγμένη πολιτικὴ οἰκονομία ὡς ἐξάρτημα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης καὶ ὅπως διδάσκονται ἐν τῷ πλαισίῳ αὐτῆς. Δεδομένου ὅμως, ὅτι ἡ νομικὴ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ κοινωνικὴν ἐπιστήμην, ὡς μᾶλλον λογικὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ἀντίστροφος μορφή ὀργανώσεως, ἡ μορφή, ὑφ' ἣν θὰ ἐνεφανίζετο ἡ νομικὴ ἐν τῷ πλαισίῳ σχολῆς κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Ἐν συνδυασμῷ ὅμως πρὸς τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀγνοηθῇ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις, ἡ ἡλικία τῆς νομικῆς καὶ ἡ ἰδιατέρα ἀποστολή, ἣν ἐκπληροῖ αὕτη ἐν τῇ δημοσίᾳ ζωῇ. Εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον, ὅπως χορηγῆται εἰς τοὺς μέλλοντας δικαστὰς καὶ τοὺς ὑπολοίπους πρακτικούς τοῦ δικαίου *εἰδικὴ* ἐπιστημονικὴ μόρφωσις κατὰ πρῶτον λόγον ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ δικαίου. Θὰ ἦτο ἐσφαλμένον, εἰάν ἐπρότεινέ τις σήμερον, ὅπως διαλυθῇ ἡ αὐτοτελὴς νομικὴ σχολὴ ὡς τοιαύτη καὶ προσκολληθῇ εἰς ἄλλας σχολὰς.

Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον ἐσφαλμένη ἢ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω πράξις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἐμφανίζονται αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι ὡς ἀπλοῦν δευτερευόν ἐξάρτημα τῆς νομικῆς, πράγμα τὸ ὁποῖον γεννᾷ καὶ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ὀπτικὴ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ταυτίζεται πρὸς τὴν νομικὴν ὀπτικήν. Τοῦτο οὐδόλως ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ νομικὸς ὀφείλει νὰ ὀρμηθῇ ἀπὸ τῆς κατηγορίας τοῦ δικαίου· οἱ ἄνθρωποι εἶναι δι' αὐτὸν ὑποκείμενα τοῦ δικαίου, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν δέον νὰ ἀποκλείηται πᾶσα θεωρία τοῦ ἀνθρώπου, ἣτις ὀρμᾶται ἐξ εἰδικῆς τινος ἰδεολογίας. Πρὸς τὸν σήμερον σημειούμενον βαθμὸν ἐξελίξεως τῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πράξεως ἀνταποκρίνεται ἡ ἀναγωγὴ τοῦ συμπλέγματος τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἰς ἰδίαν αὐτοτελεῖ σχολὴν καὶ δὴ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε αἱ εἰδικαὶ ἐπιστήμαι νὰ περιβάλλωσι τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν ὡς τὸ κέντρον αὐτῶν. Ὡς βᾶσις καὶ πυρὴν θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὀραλιστικῶς ἐμπει-

ρική τις θεωρία περί τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει. Εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους, οἵτινες θὰ ἐξηρτώντο ἐξ αὐτῆς, θὰ ἠδύναντο οἱ εἰδικοί ἐπαγγελματικοὶ κλάδοι νὰ τύχωσι τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς αὐτῶν πραγματεύσεως. Ἐκαστος τῶν κλάδων τούτων διαιρεῖται πάλιν εἰς ἕνα εἰδικῶς κοινωνιολογικὸν καὶ εἰς ἄλλον δευτέρου κλάδου, ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ὁποίου δέον νὰ ἐρευνᾶται ἡ πραγματικὴ ἐξοικονομολογικὴ ἰδιορρυθμία τῆς εἰδικῆς αὐτῆς σφαίρας, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν περιέχεται εἰς τοὺς σκοποὺς ἄλλης τινος σχολῆς. Οὕτω π. χ. θὰ ἔπρεπε ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ γλωσσολογία νὰ μείνουν εἰς χεῖρας τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ἡ συμπληροῦσα αὐτῆς κοινωνιολογία τῆς τέχνης καὶ γλώσσης νὰ ἐρευνᾶται ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον ἐν τῇ σχολῇ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα διατηρητῆ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ συνάφεια πρὸς τὴν γενικὴν κοινωνιολογίαν.

Ἐκ πάντων τῶν εἰδικῶν κλάδων τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἶναι (ἐὰν δὲν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν κοινωνιολογίαν) οἱ κλάδοι τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀπαιτοῦσιν ἰδιαιτέραν τινὰ ἀκαδημαϊκὴν μορφήν ὁργανώσεως. Αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμαι διαιροῦνται σήμερον κατ' ἀνιούσαν τάξιν εἰς τοὺς ἐξῆς κλάδους : α) πολιτικὴ καὶ παγκόσμιος οἰκονομία, β) θεωρία ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, γ) κοινωνικὴ πολιτικὴ, δ) οἰκονομικὴ ἱστορία καὶ οἰκονομικὴ γεωγραφία, καὶ ε) στατιστικὴ.

Παραπλεύρως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω κλάδους δύναται τις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νὰ προβῇ εἰς ἀνεξαρτοποίησιν καὶ τῆς δημοσίας οἰκονομίας, τῆς διδασκαλίας περὶ ἀσφαλίσεων καὶ συνεταιρισμῶν ὡς ὑποδεεστέρων κλάδων.

Πάντως τὰ συμπλέγματα αὐτὰ τῶν ἐπιστημῶν, ἅτινα ὀνομάζομεν κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ μεταξὺ τόσον, ὥστε ἀπαιτοῦν δυνάμεις προσωπικοῦ καὶ πιθανότητος μορφώσεως ἱκανάς, ὅπως δικαιολογήσωσι τὴν ὑπαρξίν ἰδίας σχολῆς.

Ἡ ὁργάνωσις τῶν κλάδων ἐν τοιαύτῃ τινι σχολῇ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ περίπου τὴν ἀκόλουθον μορφήν : 1.—Γενικὴ κοινωνιολογία, 2.—Οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμαι : α) πολιτικὴ καὶ παγκόσμιος οἰκονομία, αα) κοινωνιολογία τῆς ἐπιστήμης, ββ) θεωρία τῆς οἰκονομίας, β) πρακτικὴ πολιτικὴ οἰκονομία μετὰ τῶν ὑποδιαιρέσεων αὐτῆς, γ) οἰκονο-

μική ιστορία, κλπ. 3.—Ειδική κοινωνιολογία, ἐξαιρουμένης ἁπλῶς τῆς ἤδη μνημονευθείσης κοινωνιολογίας τῆς οἰκονομίας, δηλαδή ἀκολουθῶς : α) κοινωνιολογία τῆς θρησκείας, β) κοινωνιολογία τῆς τέχνης κλπ. 4.—Κανονιστικά κοινωνικά ἐπιστήμια : α) κοινωνική πολιτική, β) κοινωνική ἠθική, γ) κοινωνική παιδαγωγική, δ) κοινωνική πρόνοια. *)

(*) Σημείωσις Διευθύνσεως τοῦ Περιοδικοῦ.

Τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον ἐστάλη πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸ «Ἀρχεῖον φιλοσοφίας κτλ.» ὑπὸ τοῦ κ. Leopold v. Wiese πρὸ τριῶν περὶπου μηνῶν, μετὴν δήλωσιν ὅτι θὰ δημοσιευθῇ ταύτο ὁμοίως εἰς τὸ Kölner Vierteljahrehefte für Soziologie.

Ἐπειδὴ ἕνεκα τεχνικῶν λόγων ἐπεβραδύνθη τὸ εὔπωμα τοῦ παρόντος III τεύχους, διὰ τοῦτο δημοσιευθέντος ἤδη τοῦ ἁρθρου τοῦ Wiese ἐν Γερμανίᾳ, προβαίνομεν εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην ἵνα δικαιολογήσωμεν τὴν κατ' ἐξαιρέσειν δημοσίευσιν ἁρθρου δημοσιευθέντος ἤδη ἄλλαχοῦ.